

Pobi vreizh

5^L

Mae-Mehevren 1982 - niv. 140

ISSN 0445-0515

HARPIT POBL VREIZH

KRP 2746-79 ROAZON
CCP RENNES

5e listennad

P. Le Sollicec, La Réunion .	10,00
C. Le Goff, Moelan	10,00
A. Russon,	
La Chapelle s/Erdre	50,00
P. Pennec, La Tronche (38)	10,00
P. Le Floc'h, Sant-Brieg ..	50,00
B. Gaugue, Paris (75)	20,00

150,00

Diwar al listennadoù kent . 2190,00

War-un-dro 2340,00

Trugarez vras da brofurion ar mis-mañ, hag i rouez awalc'h. Ur wech ouzhpenn eta, e c'houlennomp digant hon lennerion kaoud soñj eus ar c'helaouennoù brezhoneg, eus POBL VREIZH pa vo lavaret mad, rag, en diavaes eus o sikour, war heni pив e c'hellomp kontañ ?

Deuet eo an hañv a-benn ar fin. Dont a ray touristed da Vreizh... Pa soñjer e c'hellint ober o zroioù heb an disterrañ tamm ezomm eus ar brezhoneg. Lod a c'hello chom ur mis e Breizh-Izel heb klewed ur gomz eus yezh kozh ar vro. Salv ma vint dedennet, darn anezo ataw, gant an hanoioù-lec'h... Ne vo an dra-se avad nemed un efed eus o c'huriusted ; bez' e c'hellint tremen ur mis en hor bro-ni heb bezañ prederiet gant amzer-da-zont ar brezhoneg : n'eo ket gant se int bet dedennet, p'o deus gwraet o soñj dont betek Breizh-Izel...

Unan bennag a vez kavet memes-tra, e-toues an diavaesidi, hag en em soñj diwarbenn yezh Vreizh : Kembreis dreistoll, med iwe Skandinav pe Alamanted ; Amerikaned iwe. Souezhet e vezont o weled ar bobl e Breizh-Izel ken diseblant gant he yezh. Ewid gwir, zokén ar re gomz brezhoneg ingal awalc'h war ar maes, n'o deus ket ur bern istim ewitañ. « Rebec'h » a raont dezañ bezañ bet gwasket abalamour dezañ ; nompas gelled mont pelloc'h eged Kemper, Gwengamp pe Wened gantañ ; gwashoc'h c'hoazh : gweled

kemendall a chañchamant er yezh eus ur c'hornad d'egile, hag a-wechoù war hed un deg kilometr bennag... Moarvad an dra-mañ ne oa ket gwir gwechall, lakaomp 150 vloaz so, pa n'he doa pobl Vreizh nemed ar brezhoneg d'ober gantañ. Mont a rae an dud d'ar foarioù, d'ar pardonioù, a-wechoù pellig awalc'h diouzh o farresioù, ha dont a rae Breizhiselis a-benn d'en em gompren. Med en em gavet eo ar galleg : yezh ar Stad, yezh an enor, ur yezh unvan (ma n'eo ket unton e genoù ar vrezhonegerien a-gozh). Hag harpet ar galleg gant ar Stad, ar skol, an arme, gant kement framm hag isframm a zo e-barzh ar Republik...

Ar pezh a zo souezhus eo ez eo chomet bew ar brezhoneg kehidall... D'an nebeutañ, betek ar bloawezh 1960. Goude-se ez eo aet war e ziskar d'ar pewarlammek. Staget ekonomiezh Vreizh ouzh heni an Europ, e kreskas rouantelezh ar galleg a daol trumm. Emaomp moarvad e marewezh ar « solution finale »...

Ha n'eo ket an alusenig roet d'ar brezhoneg newez so gant ar galloud eo a lakaio harz d'an diskar. Ma 'z eus un harz da glask, ema eus kostez DIWAN : ma teu ar vugaligoù da vrezhonegañ en-dro, un nebeud mat anezo ataw, neuse, ya, e c'hello Breizh miroud he yezh, he spered, hec'h ene...

Bretoned harluet a zeu iwe da Vreizh epad ar vakañsoù. Bretoned Vreizh iwe a fell dezo touristañ e Breizh epad ar vakañsoù. Nag a draoù da weled en hor nro-ni, en diavaes eus an heñchoù bras, pell diouzh an traezhenoù ma vez berniet an dud warne evel merien... Graomp anaoudegezh gant hor bro. Daomp da weled, da skwer, chapel Burtuled etre Sant-Serves Kallag ha Bulat-Pestivien (ema chapel Burtuled war golo an niverenn 140-mañ eus POBL VREIZH). Eno, « pell diouzh an trous hag oll safar ar bed », eno, evel e-kichen kant chapel all heñvel douti ha disheñvel diouti, e vo santet, martese, lammoù kalon Vreizh, ur vro gozh na fell ket dezi merwel, ur vro gozh yaouank dalc'hmad.

POBL VREIZH

POBL VREIZH

KOMANANTOÙ

komanant-bloaz : 50 L
skoaz : adaleg 70 L
estrenvro : 70 L
an tamm : 5 L

KRP ROAZON
2746-79
CCP RENNES

Ti-Moullerezh « Iroise »
29200 Brest

Rener ar gelaouenn :
Fañch Morvannou C.P.P.A. 50 091
1500 skwerenn

Komanantit d'ar gelaouenn bolitikel nemeti e
brezhoneg penn-da-benn

Pobl Vreizh (service abonnements *)

BP 304 - 29273 BREST-CEDEX

Hanw hag hanw-badez

Chomlec'h

a gass e gomanant
Boutin : 50 L (1)
Skoaz : 70 L pe ouzhpenn (1)
Estrenvro : 70 L (1)

(1) Diverkit ar gerioù na servijont ket

Amañ an arc'hant
dre chekenn-bost (1)
dre vandat-lizher (1)
dre chekenn-vank (1)
CCP RENNES 2746-79

Ped a dud a oa deuet da Gemper, d'ar sadorn 19 a Vezheven, da vanifestiñ ewid **Diwan** ? Wardro 5 000 bennag... N'eo ket braw gouzoud pizh niver an dud, pa vez ur vanifestadeg... N'eo ket aes kennebeud gouzoud reizh niver ar vrezhonegerien er Frañs (ne lâromp ket hebkén e Breizh), peogwir, daoust d'an niveridigezh bet gwraet newez so gant ar Stad, ma 'z eus bet goulennet diganeomp hag-eñv e oa hor privezioù e diabarzh an ti pe en diavaes, n'eus bet gwraet goulenn ebed diwarbenn ar yezhoù a ouie ar Frañsisien : martese o defe bet mezh pennoù bras ar Stad c'hall o klewed e oa re stank ar Frañsisien na ousont nemed galleg. Kement-mañ n'eo nemed ewid farsal, rag ar pezh n'o deus ket c'hoant renerien ar Stad PS lakaad da vezañ brudet, eo ez eus C'HOAZH Frañsisien hag a oar brezhoneg, flamankeg, oksitaneg, katalaneg, euskareg, korseg, elsasseg pe loreneg, heb ober ar gont eus ar rannyezhoù diwanet evel ar galleg diwar keñf kozh ar yezh oil. Setu ez int chomet heb ober van : ar pezh a gont eo e-pelec'h ema hor privezioù ganeomp, ha ped pezh zo en hon tier pe rannier. Ewid ar c'hozh yezhoù-hont, moarvad e kred renerien ar Stad ez eo bet aret ar park en e bezh gant an arar galleg : ne chom mui nemed an talaroù d'ober. Pegen koant e vo ar Frañs peurbadel gant an untoniezh-yezh-se !

N'ousomp ket kalz a dra diwarbenn amzerda-zont ar yezhoù, nemed ez eo arvarus muerbed heni ar brezhoneg. Setu perag ez eo **Diwan** ar gevredigezh nemeti martese a c'hell pellaad an tremenvan, hag henn kass diwar wel. Bugaligoù o vrezhonegañ, sed ase ur burzhud e Breizh. E 1982 ; rag e 1952 c'hoazh, e oant stank. 1952-1982 : tregont bloawezh mantrus e istor ar yezh kozh.

Ma tleer delc'her da c'houlenn **ar brezhoneg er skol**, e tleer muioc'h c'hoazh goulenn **ar skol e brezhoneg** : ar pezh a vez gwraet er skolioù **Diwan**. Ur stourmer kozh evel **Keravel** n'eo ket bet gwelet beg e fri e Kemper : koulskoude en defe kurunennet kaer un hanter-kantved a stourm ewid ar brezhoneg, ma vefe bet gwelet o kerzhoud dorn-ha-dorn gant bugaligoù Breizh...

Ma 'z eo boaset Kemperis ouzh manifestadegoù rust, unan sioul ha difeuls eo bet heni z-**Diwan**... A-wechoù, ez eus peadra d'en em c'houlenn avad hag-eñv ne vez ket ar Stad o c'hortos ar feulster : Euskaris zo bet selaeuet, hag en deus bet o **Seaska** (Kawell) muioc'h eged **Diwan**. Korsis, hag o deus bet muioc'h eged Breizhis, o deus bet gouezet iwe lakaad an traoù da strakal. Martese omp re fur c'hoazh, pa c'houlennomp un dra ken eeün ha gweled hor gwirioù doujet ha sewenet. N'eo ket achu ar stourm : galloc'h eged biskoazh e chom ar Stad PS.

(Ar fotoioù o vont gant ar pennad-mañ zo diwar dorn L. Blonce).

Passion ar Salvador

Pell emañ Republik ar **Salvador** diouzh **Breizh**. Ken pell ma ne oar ket un nen re vad e pelec'h he lakaad... En **Amerika ar C'hreis** emañ, hec'h aotchoù o skoñ war ar **Meurvor Habask**. Er c'huzh-heol emañ ar **Guatemala**, en Norz hag er Bis an **Honduras**. Gant 300 km a hirder, 100 a ledander, ez eo ar **Salvador** bihanoc'h eged **Breizh**, med kalz stankoc'h an dud eno eged en hor bro-ni : 5.000.000 a dud. 174 dre g/km² (18 en **Honduras**). E-toues Stadoù an Amerik ez eo ar **Salvador** an heni ar stankañ an dud enni...

Bez' e c'heller chom seder kehidi ma talc'her da zisplegañ perzhioù ur vro e-keñver douaroniezh... Pa'z antreer e-barzh an istor avad, e-barzh istor ar **Salvador** dreistoll, pa ouezer pegen aes e red gwad mab-den dre eno, neuse e komprener, ewid gwir, n'eo ket bet lâeret he hanw gant ar vro-mañ, an heni nemeti o tougen heni Hor Salver...

Abaoe 1841 emañ di-zalc'h ar **Salvador**. Med petra 'dalvez bezañ di-zalc'h, ma vez diwargoust eürusted ar bobl, ma vez diwargoust ar vuhez, ma vez un di-zalc'hted miret, evel un enesenn distabil, en ur mor a wad... ?

Un tammig ouzhpenn daou vloaz so en deus tapet ar **Salvador** ur bruderezh mantrus, p'eo bet kaset beteg amañ ar c'heloù eus drouklazhadenn an Ao. **Romero**, arc'heskob ar gêrbenn, **San Salvador**... D'ar sul 23 a vis Meurzh 1980, en doa an arc'heskob prezeget en e ilis-veur en doare-mañ, o komz ouzh pennoù bras ar vro hag ouzh paotred an urzh (urzh ar gwall-nerzh hag ar gwad) : « Bez' ez oc'h eus ar memes pobl ha ni, hag e lazhit hor breudeur peisanted. Ma vez roet gant un den an urzh da lazhañ, ez eus a-us d'an urzh-se ul lesenn, heni Doue, hag a lavar : « Mir na lazhi den ebed ». Me ho ped, me ho asped, me a ro deoc'h ar gourc'hemenn : en han' Doue, paouesit gant ar gwaskerezh ».

An dez warlerc'h e teuas respont « mirerien an urzh » : un tenn war an arc'heskob, en e galon, e-kehidi ha ma oa oc'h oferenniñ...

Kaer zo ober, e chom un eskob un den war wel... Ha setu perag moarvad ez eo bet « brudet » maro an Ao. **Romero**... Koulskoude, n'eo ket bet arc'heskob **San Salvador** an heni lazhet nemetañ, er paourkaezh bro-se ma ne gont ket, ewid strolladoù zo eus

an tu dehoù-pellañ, buhez un den muioc'h eged heni ur gelienenn.

En diavaes eus ar re a zo o tougen armoù er **Salvador** (soudarded ha « guerilleros »), ez eus bet eno, abaoe 1979, 30 000 a siviled lazhet...

Harpet eo diktatorelezh ar **Salvador** gant ar Stadoù-Unanet, hag harpet mad. Med, evel ma lavare unan eus ar re a c'hell komz c'hoazh er **Salvador**, pe skrivañ : « Pourvezañ a ra ar Stadoù bras an armoù, pourvezañ a raomp-ni ar re varo »...

Bez' ez eus ur gwir sponterezh a-berzh Stad o ren er **Salvador**... Dewet 'vez tud ent bew, istribilhet ouzh ar gwez ha krouget, kountellet, stlapet e vez ar c'horfoù er puñsoù. Bourewiet e vez ar re damallet, a-berzh Stad ataw. Ne vez ket sellet ken pizh-se : pa soñj da soudarded ar gouarnamant e vez « guerilleros » en ur vourc'hadenn, e vez lazhet, a-wechoù, ar boblañs en he fezh.

Klask a ra ar paourkaezh Salvadoris tec'houd ha mont tre beteg an **Honduras**. Med gant helikoptered e teu ar soudarded da dennañ warno : d'ar 14 a vis Mae 1980, ez eus bet lazhet evelse 600 a repuidi. Ur wechad all, ma oa aet ur mil bennag a gaezh tud

KRONIKENN AR SKIANTOÙ

Buhez ur steredenn

Pa savomp hon daoulagad warzu an ebr e-kerz un noswezh sklaer, e welomp miliadoù a stered o luc'hañ, a beb sort liw a beb sort sked. Un arwest kàer eo en gwirionez ewid an heni a gemer e amzer hag a laosk e spered da nijal. Alies tre, ewid ar skedussañ stered bepred, ez eus bet roet un hano deze, gant hon hendaoù, miliadoù a vloawezhioù zo : Sirius, Mizar, Antares, Spica, Vega hag all. Ar pezh ne ouient ket eo ez int a vemes natur gant hon heol hag a zo ur steredenn voutin tre. Boutin tre martese med hebti ne vefe buhez ebed war hon tamm douar patatesmañ. C'hoant 'm eus enta da gontañ deoc'h petra eo buhez ur steredenn.

Kregiñ a ra ur steredenn gant ur gougoulenn hidrojen o kantreal adreus ar c'hosmos. En em dolpañ a ra homañ tamm-ha-tamm diwar nerzh ar gravitadur, kement e kresk spontus an temperadur e-touesk an atomù hidrojen. Padoud a ra milionoù a vloawezhioù. Neuse, ur wech tomm a-walc'h, e tarzha ar reaksionoù termonukleel o transformiñ an hidrojen en heliom hag en elfennoù kimieg all ponneroc'h : diwanet eo ar steredenn.

Embann a ra partikulennoù a beb

sort, ha gwagennoù elektromagnetek : skinoù γ , skinoù X, skinoù ultralimestra, ar gouloù, skinoù infraruz ha gwagennoù radio. Ur steredenn n'eo netra ken med ur pezh mell bombezenn nukleel. Dewiñ a ra he hidrojen he buhez-pad, o pourchass tommder d'ar planedennoù o treiñ en-dro dehi. Bez' ez eus stered hag a goufon buan-tre o hidrojen : abenn un toullad milionoù a vloawezhioù ez eo achu deze. Med darn vrasañ ar stered a bad miliadoù a vloawezhioù.

Pa grog an hidrojen da vakañ d'ar steredenn, ez eo tost fin he buhez. Meur a zoare zo d'ur steredenn da verwel : diwar ar mass hidrojen a oa en penn kentañ he buhez eo kement-mañ ha netra kén. Dre ma n'eus ket hidrojen awalc'h ken, e teu da vezañ trec'h ar gravitadur war an nerzhioù orin termik. Distruj eo kempoues ar steredenn : disac'hañ a ra warni he hunan epad ur prossessus hir awalc'h, ma c'hoarvez ennañ tarzhadennnoù spontus danvez steredel ha skinadur (stered novae ha super novae).

Gant ur mass kentañ bihan awalc'h, e varw en doare ur steredenn gorr gwenn : an atomoù, distag

dioute o elektronoù, a zo tost tre kenetrese. Doues tre 'vez danvez ur gorres wenn (war dro 1 tonenn dre sm^3), ha tomm awalc'h eo ewid embann gouloù gwenn ha gwan. Alesse e teu he hanw. Moarvad eh achuo hon heol en stad ur gorres wenn. Setu, dre vras, istor an heol : 150 milion o vloawezhioù ewid tolpañ ar gougoulenn hidrojen, 10 miliard a vloawezhioù ewid ar vuhez reizh, 1 miliard ewid an disac'hadenn. N'it ket da gaoud aon, amzer zo c'hoazh, peogwir n'eo med 5 miliard a vloawezhioù.

Pa vez brassoc'h he mass, e tisac'h ar steredenn beteg stad un tolpad neutronoù. Douessoc'h c'hoazh 'vez ur steredenn neutronik eged ur gorres wenn, peogwir n'o devez an neutronoù karg elektrik ebed, hag evelse e c'hellont en em lakaad stok-ha-stok. Treiñ a ra ar steredenn en dro d'hec'h aks buan tre, en ur embann ur skinadur elektromagnetik dre ur prossessus hanwet embann sinkrotron. Gwir tourioù-tan an espas eo ar stered neutronik, o kass o skinadur en un doare reolieg kenañ (etre 30 gwech dre segondenn hag 1 wech peb 5 segondenn). Hanwet ez int bet pulsarioù.

Ewid pezh a sell stered ponneroc'h c'hoazh (5 gwech mass an heol d'an neubeutañ), eh achuont o amzer e stad toulloù du : flastret ha torret 'vez an neutronoù dre nerzh spontus ar gravitadur, ewid reiñ partikulennoù dianav c'hoazh. Mann ebed n'hell achap d'un toull du, ha dre se n'int ket gwelabl. Ne c'heller merzoud aneze nemed dre o efed gravitadurel war ar stered tro-dre deze. Bez' ez eus stered o tremen re dost dioute a vez lonket gant an toulloù du. Tristat fin ewid ur goantenn !

Stered heñvel ouzh an heol a zo avil vern er c'hosmos, ar pezh a lak kalz a skiantourien da soñjal n'omp ket moarvad hon unan. Ar gudenn zo ez int pell tre. N'eo ket possubl, herwez Einstein, mont buannoc'h eged ar gouloù hag ewid tizhoud an nesañ steredenn e vefe ezomm ouzhpenn 4 bloaz en ur veajiñ gant tizh ar gouloù. N'omp ket prest enta da weled hon breudeur dreist-douar, nemed en hon huñvreoù martese.

Yann-Ber MONTREER

da guzhad e-barzh ur c'hew, ez int bet sebeliet ent bew, stanket toull ar c'hew gant douar, reier, gwez, diwar bombezañ anezañ...

Daoust m'o deus renerien ar **Salvador** roet an urzh da lazhañ ar arc'heskob **Romero**, e vennont, gouez dezo, difenn « talvoudegezhioù kristen » hag e kavont zokén beleien pe eskibien da vennigañ o helikoptered.

Interestoù bras eo a zo kaos eus ar gwall-nerzh a zo oc'h ober e reus er **Salvador**, evel e meur a Stad all eus an Amerik latin. Bez' ez eus dre eno gwirioù-dreist, gant un dornadig tud, a sort n'hon eus ni amañ na skwer na soñj anezo. E penn ar vuhez politikel hag ekonomikel ez eus ur pemzeg bennag a familhoù. Ema an douar e dalc'h un nebeud perc'henned vras ha kompagnunezhioù bras amerikan. Ha setu ne fell ket ken d'ar peisanted, di-zouar ha disesper, eus ur sklave-

rezh sort-se. Hag int o vont e-barzh ar strolladoù « guerilleros ». Diwar an direizhted, e teu da vab-den, er **Salvador** evel en **Afganistan**, ar c'hoant d'en em sevel.

Ahendall, en tu all d'o c'hoant da zifenn o gwirioù-dreist, ez eo dallet diktatored ar **Salvador** gant an aon rag ar gomunisted. Med, n'eo ket en ur lazhañ tud, en ur viroud ur vroad a dud en he fezh en dienes hag er viser, eo e vo kaset kuit spontailh **Kuba** pe heni **Moskou**.

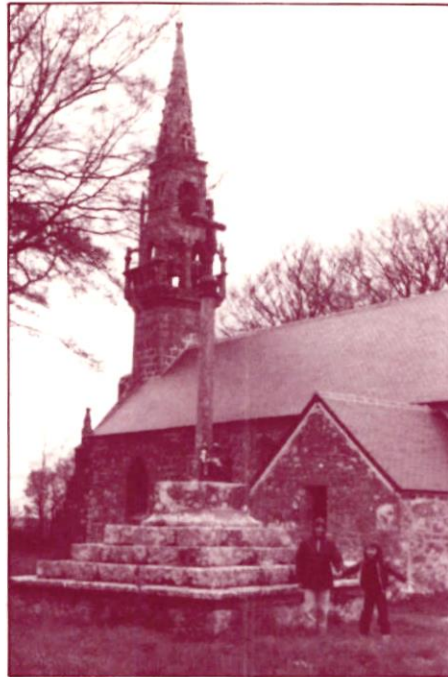
N'ema ket **Reagan** hag e vewelien er **Salvador** o tegass un urzh gwall gempenn... Redeg ar ra ar gwad er **Salvador** : diwarnañ e savo c'hoazh emsaverien. N'eo ket en ur vennigañ armoù e roio eskibien zo eus ar **Salvador** c'hoant da beisanted ar vro da c'hortos taol-kountell ar bourew : piw dirag ar c'higer en defe c'hoant da vezañ leue ?

GOUEL YANN E SANT-NOUGA

Mil vad a ra d'an nen mont beb an amzer war ar maes, da weled penaos e vew Breizhiselis, er penn diwezañ eus an ugentved kantved...

Brudet eo parres **Sant-Nouga** (un distagadur eus **Sant-Vouga**), dreistoll ewid kastell **Keryann** : ahanta ! le « Versailles breton »... E **Bro-Leon** emañ **Sant-Nouga**, hanter-hent etre **Brest** ha **Montroules**, hanter-hent iwe etre **Landivisio** ha **Ploueskad**, hanter-hent c'hoazh etre **Lesneven** ha **Kastell-Paol**. E kreisig-kreis **Bro-Leon** emañomp amañ, hag un tamm bennag e korn-bro ar juloded : stank mat eo ar c'hestell dre amañ, heni **Keryann** eveljust, med iwe heni **Kergournadeac'h**, m'eo meurdezus c'hoazh ar rewinoù anezañ...

Gwechall ne vese ket istimet kêr tud Kernew gant Leonis. Red eo lâred ne anavezent, e-gis Kernewis, nemed pilhaouerien **Lokeored**, **Ar Fouilhez**, **Bodmeur** hag an taolead-se : dont a rae foeterien bro **Menez Are** betek **Bro Leon** eveljust ; poueset 'vese ar pilhoù, ha troket ewid ur volenn pe ziw, ur plad, arsa, un tamm priaj bennag, lestr bresk, med bet ewid netra, pedost : un dornad pilhoù... Martese iwe e oa truilheg awalc'h pilhaouerien **Bro-Gernew** ; disheñvel e oa o brezhoneg, hag e seblante moarvad da veur a Leonad bezañ « brezhoneg fall »... Ur wechad eta, e teuas en ur barres eus **Bro Leon** ur c'hure newez ; ur Bigouter e oa, med ur Bigouter heb e bar, peogwir e oa deuet a-benn, goude bezañ bet hanwet gant e eskob en ur barres eus **Bro Leon**, ha bezañ bet chomet e **Bro Leon** dalc'hmad goude-se, e oa deuet a-benn eta da gomz brezhoneg **Leon** kenkoulz ha n'eus forzh pessort Leonad : ken mad e teue brezhoneg **Leon** gantañ ma krede an oll, en e barres newez, e oa deuet war an douar, eñv iwe, e « douar ar veleien ». Ahanta ! Setu 'ta hor c'hure o vont da weled e barresianis newez, peisanted toud eveljust, warboues ur mondan pe zaou martese. Ar c'his 'oa gwechall war ar maes, pa deue unan bennag betek tier an dud, betek un tiegezh dreistoll, da ziskouez peb tra dezañ : un enor e oa ewid ar weladennerien, beleien hag all, bezañ kasset eus an ti d'al leur, eus kraou ar moc'h da heni ar c'heseg..., pa ne vese ket kasset d'ober tro ar parkeier. Sed emañ hor c'hure bigouter, lakaet da Leonad gant an dud, o vont tre gant e « ostisien » betek kraou ar saout : kontet ar re-mañ, meulet ar beisantes : « Nag a laezh a zo ganto ! »... Ha petra 'weler amañ gourvezet war un tamm kolo ? Va Doue, ur paourkaezh leue dister, na c'hell ket chom en e sav... Ar c'hure o kemer truez outañ

Ur chapel e Breizh-Izel

eveljust... « N'en deus nerzh awalc'h da zenañ e vamm zokén, eme ar beisantes, red e vez reiñ laezh dezañ gant ar vured » — « Loenig kaezh, ya 'vad, dister eo » eme ar c'hure. Ar beisantes neuse : « Dister ! Ya, sur, ni a ra ar C'herne anezañ »...

Aet eo Yann pell diouzh e gaseg, ha diouzh Gouel Yann e **Sant-Nouga**. E **Sant-Nouga** eo bet kure an Ao **Perrot**, diasezet eo bet ar «**Bleun-Brug**» gantañ e **Sant-Nouga** endeeün, ha dirag kastell **Keryann** o deus bet c'hoariet «**Paotred**

Sant Nouga » (ur gompagnunezh savet ewid ar c'hoariva brezhoneg ha relijiel gant an Ao. **Perrot**) meur a bezh-c'hoari savet pe kempennet gant ar beleg entanet-se, entanet ewid «**Feiz ha Breizh**», ha bet drouglazhet en un doare euzhus, e **Skriagnag**, ma oa person eno, d'an 12 a viz Kerzu 1943... « Je crois des témoins qui se font égorger », en deus skrivet **Pascal** » (1).

D'ar sul 27 a Vezheven eta, setu ur mignon mad o lared din : « Ha ma 'z afemp d'ar gousperoù : pardon Sant-Yann zo hiziw e Sant-Nouga ». D'ar gousperoù ? Ha perag ne'z afen ket ? Daoust ma soñje din e oa aet ar gousperoù d'an traoñ e peb lec'h...

Da deir eur e oa an traoñ. Kreñv mat e oa an awel. Gweled a ran ar chapelig, e traoñ ur park war e gostez. Un aoter zo bet savet e penn uhellañ ar park... Ema ar prosession o tont : ur pemzeg bennag a vassikoded war o soutanenn ruz, gant beb a gamailh ruz ; e penn al lid-ambroug ez eus ur bugel, o tougen war e vruched hag e gein un doare kasul savet diwar groc'hen ur penn-deñved ; sachañ a ra ar bugel un oanig war e lerc'h, gant ur gordenn. Ar c'hroasioù, ar banieloù, skeudennoù ar Sent ; e-barzh ur relegouer e weler penn sant Yann, « gwad » outañ c'hoazh ; ar veleien war o c'hamz wenn ; un eskob, tok-eskob ha bazh-eskob gantañ ; an dud fidel. Hag e tregern ar c'hantik kozh :

Embanner bras ar binijenn,
Hirio selaouit hor pedenn,
SANT YANN !

Pignet eo an dud a llis war al leurenn-aoter. Hag e krog ar gousperoù, war an ton bras, heni ar c'hrapouezh-gwinizh :

2, str. ar Roue Gralon
KEMPER

**Embannadurioù ha levrioù breizheg
Pladennoù hag artisanelezh keltig
Gweltas ar Fur
Tél. 95.42.82**

(1) Gwir eo n'en deus ket klasket an Ao. **Perrot** bezañ lazhet : n'eo ket bet barnet dirag ul les-varn, mes ar re o doa armet dorn ar muntrer o doa barnet person **Skriagnag**, ha barnet d'ar maro. Lazhet eo bet, evel ur c'had, war unan eus heñchoù digompes parres **Skriagnag**... Gwir eo, ahendall, e lenner bremañ « jubennadurioù » « newez » eus lavarenn **Pascal**, evel hemañ : « Le fait pour un homme de donner sa vie pour les luttes et les idées qui sont les siennes, pour sa patrie, pour sa famille, ne dit pas tant quelque chose sur la nature de ce qui est en cause que sur le degré de l'engagement par lequel cet homme s'y met en cause. Si la cause ne vaut rien, ou si l'homme qui donne sa vie pour elle ne vaut guère mieux, sa mort ne vaut guère plus, ou plutôt elle est aussi stupide ou néfaste que la cause qu'elle prétend servir. L'histoire est hélas remplie d'imbéciles ou de salauds qui ont donné leur vie pour des causes stupides ou infâmes : n'en déplaise à Pascal, il ne suffit pas que des témoins se fassent tuer pour que leur cause mérite d'être crue (n'eo ket se a lavar **Pascal**, ewid gwir). A soi seul, le fait de se livrer à la mort n'a pas de valeur : il peut n'être qu'une erreur ou qu'un gâchis, parfois même une faute » (**J. Pohier**, Quand je dis Dieu, Paris, Seuil, 1977, pp. 156-7).

« Deu-us, in adjutorium me-e-eum in-te-ende ! »

Evel daou-ugent vloaz so : netra chañchet.

Ur parkad tud. Hag e respontont, a unvouezh :

« Domi-ine, ad adjuvandum me-e-e festi-inaa ! » Ur gousperoù FLB ; salokrass : « français-latin-breton ». Tri salm e galleg. Ar peurrest, latin ha brezhoneg. Evel gwechall. Evel e amzer an Ao. **Perrot**, m'eo bet adsavet gantañ ar pardon-mañ. « Feiz ha Breizh » penn-da-benn. Prezegenn an eskob — e galleg : « Breizh, Breizh, taol ewezh, gant aon da goll da ene kristen... »

« Ma-a-a-agnificat anima mea-a Dominum ! »

Selled a ran ouzh an dud : un eizhkant bennag emaint. Tud aet war an oad, kalzig. Bugale ha krennarded dindan pemzeg vloaz, forzhig. Nebeud tre etre pemzeg ha tregont vloaz. Al lodenn, vrassañ eus ar re yaouank n'ousont na pos latin na ger brezhoneg ebed. Krefñ-voc'h-a-se e kan « ar re gozh ».

Bennozh ar Sakramant, gant an « Adoromp oll » ; n'eo ket hanterkant vloaz on, deg pe unneg :

Enor ha gloar, ha karantez da Zoue
D'an Tad, d'ar Mab, d'ar Spered

Santel iwe

Ra vezo e peb lec'h, an oll

grouadurien

Aketus d'e veuli, hirio ha da viken...

An « Tantum ergo », hag e tiskenn « warnomp oll daoulinet » ar bennozh santel...

Ha goude-se, ar meuleudioù « war an ton anavezet » :

Meuleudi da Zoue, meuleudi d'e

Hano santel...

Meuleudi da Jesus-Krist, gwir Doue

ha gwir den...

Meuleudi da Zoue, dre an Aelez hag

ar Sent eus ar barados...

Hag ewid achuiñ neuse, e-kehid ha m'ema ar prosession o tiblass ewid ober tro ar chapel, tremen dirag feuntenn Sant-Yann, hag mont tre e-barzh ar chapel, bec'h dezi en-dro gant ar c'han-tik kozh :

Embanner bras ar binijenn...

Badaouet. Badaouet e oan, o weled bed ma yaouankis bet adsavet epad un eurwezh. Meuleudi eta, n'eo ket hebken da Zoue, med iwe d'ar veleien-hont, o deus kredet dispakañ ewidomp an teñ-zorioù kozh, liw an amzer dremenet warno a-dra-sur ; ha koulskoude... red eo anzav e oa eno, e park chapel **Sant-Yann**, parres **Sant-Nouga**, un tamm bennag eus «spered ar vro». Heb ma c'hellfemp dispartiañ mad ar pezh a oa « Feiz » diouzh ar pezh a oa « Breizh », gwir eo. Med, ar pezh zo sur, eo ez eo c'hoazh ar relijion (an tu diavaes anezi a lâran) lod eus kultur an darn vrassañ eus peisanted **Bro Leon**, rag n'hellomp ket, eveljust, gouzoud sort ebed diwarbenn

santimant don an dud. Ha martese iwe n'eo ket pardon **Sant-Yann** nemed un elfennig eus buhez Leonis a-vremañ : gouez dezo o hunan, ez int, ur c'halz anezo ataw, muioc'h troet warzu an danvez, madoù an douar, muioc'h douget da vont beteg temploù an arc'hant brein, eged da vont da selaou aketus mouezh ar beleg, pe heni sant Yann, « embanner bras ar binijenn »...

Forzh penaos, diaes e vefe d'an nen tremen hebiou d'ar relijion — d'an nebeutañ evel perzh kulturel, pa 'z antreer e-barzh ar santual leonad. Ha bez' ez eus meur a santual all heñvel doutañ...

Achu ar pardon, daoust ma ne oan ket chomet pell da selled douzh ar c'hoarioù, e oa daw din reiñ tizh, rag bez' e oa paotred ha merc'hed yaouank R B A (Radio Brest Atlantique) o c'hortos ahanon ewid un abadenn (e galleg) diwarbenn ar brezhoneg er Skol-Veur, hag an diw gelaouenn vrezhoneg **Pobl Vreizh** ha **Planedenn**. Studio RBA : ur bed all eveljust, gant an « Ti-zeffed », divrezhonekaet abaoe pell zo, peogwir e oa gwraet o zud en o raog dija... Brest : ar wenaenn c'halleg savet e korn ar vro vrezhoneg, bremañ e tleer lâred : ar vro bet brezhoneg hag aet d'an daoulamm ruz war an divrezhonekaad, daoust ma chom c'hoazh meur a c'hlaouenn vew

dindan al ludu galleg... E studio RBA n'eus ket bet hanw eus pardon Sant-Yann : ur bed all, ken tost koulskoude...

Prest e oa an tantad e park ar chapel, med re grefiv e oa an awel, sed e roas person **Sant-Nouga** an urzh (!) da chom heb lakaad an tan ennañ...

Deuet d'ar gêr, e soñjen e paotred **Strollad ar Vro bagan**, ha dreistoll e **Buhez Mikael an Nobletz**, ar pezh-c'hoari brudet savet diwarbenn un den ken brudet all. Ur pezh-c'hoari n'en deus netra da weled gant ar re, skwerius ha santel meurbed, a vese an Ao **Perrot** o sevel ; an Ao. **Perrot**, bet kure e **Plougernew**, bet kure e **Sant-Nouga**... **Buhez Mikael an Nobletz** n'eo ket ur pezh-c'hoari relijiel, e ster « Feiz » ar ger relijiel, med relijiel eo memestra e-keñver danvez : penaos e c'hellfe Leonis, ha zokén Paganis, tremen heb ober meneg eus ar relijion, un afer bet ken pouesus, ken ponner a-wechoù, war o spered ? Med iwe war o skianchoù : ar c'hlewed, ar gweled, ha beteg ar c'hwessa (c'hwes vad an esañs pa vezer oc'h esañsiñ an aoter !) o devoa o gwalc'h gant lidoù an llis. Lidoù hag a oar ar veleien c'hoazh lakaad anezo da chom lidoù-pobl, evel en deiz all e **Sant-Yann**, parres **Sant-Nouga**, un tu bennag e Bro-Leon, war ar maes e Breizh-Isel...

F. Morvannou

Ur Sant e pinijenn

Imbourc'h, kelaouenn a studi

Deuet ez eus er maes diw niverenn eus ar gelaouenn IMBOURC'H : an niv. 147 o vont d'ober heni mis Mae, hag an niv. 148-149 (un niverenn doubl), anezi un niverenn « arbennik ».

Hanw zo bet ur wech dija war b/POBL VREIZH eus IMBOURC'H (gwelit P.V. niv. 129, Genveur 1981, pp. 4-7), bloaz hanter zo. Ingal tre e vez kaset IMBOURC'H da b/POBL VREIZH, hag ingal awalc'h e teu er-maes, abaoe tri-zeg vloaz. Evel m'ema kont gant al lodenn vrassañ eus ar c'helaouennoù brezhoneg, war choug un den dreistoll, un den hebkén ema bec'h IMBOURC'H : ne vez espernet gantañ nag e boan, nag e amzer, nag e arc'hant. Es-prewez e vez moulet IMBOURC'H, gant ar rener, **Youenn Olier**, **Yves Ollivier** e galleg ahendall, ha war rolloù-hanoioù ar Stad. Ur Roazonad ganet e **Gwaien** e 1923 eo **Youenn Olier** ; o labourad e levrageur ur skol labour-douar ema. E penn un tiegezh bet e-leizh a vugale ennañ ema rener IMBOURC'H, un tiegezh diasezet e Roazon, Breizh-Uhel, ma'z eus bet brezhoneget ennañ abaoe ma'z eus anezañ...

Kerkent ha ma vez digoret un niverenn eus ar gelaouenn IMBOURC'H, e weler n'eo ket unan druz ar peuriñ ganti. Dont ar ra er-maes e stumm kaieroù roneotet, kempenn, med paour, red eo anzav. Peurlissañ, skeudenn ebed : ar skrid hebkén, reud en e zilhadr sul...

Rag brezhoneg ar sul, pe heni Roazon mar karer, eo an heni a gaver amañ, ha n'eo tamm ebed heni porzh **Gwaien** pe heni maesioù **Groñvel**. Ma 'z eo ar brezhoneg-se « pinwidigezh ar paour », neuse ez eo **Youenn Olier** un den pinwidig-mor. Rag amañ e kemer « ar yezh unvan », distrobet diouzh plegoù ar rannyezhoù hag an teodyezhoù komzet c'hoazh gant un nebeud plouezidi e Breizh-Isel, ur mell pell lañs war-raog na weler ket ar pezh a c'hellfe herzel douti... Ur yezh pennfollet, ur yezh o vreskenn, ha pa vez ar saout o

vreskenn, ne dalv ket ar boan klask furraad aneze...

Ken uhel, ken bras, ken dic'hortos eo brezhoneg IMBOURC'H, ma vez red d'ar rener lakaad bewech ur follenn distag (distag, siwazh, aessoc'h-a-se e vez dianket), warni ur roll gerioù bet goveliet gantañ hag e skipailh, ewid respont da ezommoù ar brezhoneg-se moarvad, med iwe, a-dra-sur, ewid lakaad ar 150 lenner da zont a-benn da gompren un dra bennag e pennadoù fonnus ar gelaouenn. Rag, petra bennag m'eo desket bras e brezhoneg rener ha lennerien IMBOURC'H, red e vez dezo tremen dre ar galleg ewid mont goude-se war ar brezhoneg. O neuñvial e mor ar galleg emaoomp an oll ahanomp, se zo sklaer, ha gant mil boan eo e teuomp a-benn (ha n'eo ket sur e teuomp a-benn bewech) da zalc'her bew ar brezhoneg, hag ewidomp-ni amañ ataw gant POBL VREIZH, da gennig d'hon lennerien brezhoneh yac'h ha reizh. Gant IMBOURC'H avad, e vez gwelet splann, alies awalc'h, ma n'eo ket ingalingal, roud ar galleg : ar gerioù a vez brezhoneg, ha brezhoneg bras, med galleg e vez ar vouedenn, ar pezh n'eo ket ur gounid ewid ar brezhoneg, kàer 'vo lared... Bennozh memestra d'ar rolloù-gerioù-se, e teuer a-benn (gant chom staget mad douzh ar gador) da lenn IMBOURC'H. A-drugarez d'ar roll o vont gant an niverenn diwezañ, eh ousomp bremañ penaos e vez gwraet eus un nebeud traoù e brezhoneg bras : **amezadurezh** (ambiance), **amvevadur** (écologiste), **anterinelour** (intégriste), **arallrevour** (hétérosexuel), **bongoel** (dogme), **dirgel** (clandestin), **enkelat** (latent), **eorizh** (mythe), **gourzhthroerezh** (subversion), **haenad** (couche), **heñvelrevour** (homosexuel), **hil** (descendance), **honniñ** (affirmer), **keduner** (communiant), **kenelwerinelour** (national-socialiste), **kerrin an Aoter** (sacrement de l'Eucharistie), **keverouez** (présent au même moment ou au même lieu), **kreudel** (charnel), **leterc'hadek** (méta-

phorique), **odol** (valeur de sens), **tresolwezadur** (transsubstantiation), **yonezidigezh** (justification)...

N'eus ket d'ober goap, eveljust. Ma fell da dud zo displegañ PEB TRA e brezhoneg, n'eus nemed daou hent : goveliañ gerioù, par ma c'heller, war gefioù keltieg, pe mont da heul an **Tad Maner** ha **Tangi Malmanche**, da lavar-red eo amprestiñ digant ar galleg (pe al latin en e raog : altare → aoter ; privata → pried ; latronem → lâer). Anad eo ez eo aet paotred IMBOURC'H da heul **Meven Mordiern**, da lavared eo ez int paotred ar brezhoneg « glan ». Med pessort yezh a c'heller lâred diwar he fenn ez eo « glan ». Ha glan e-keñver petra ? Tidel (« arbitraire » e yezh IMBOURC'H) eo reolennoù ar jeu-se...

Ar gwir o deus an Imbourc'herion da c'hovelian, da gennig, da strewiñ o gerioù. Ha bez' e chomo ar re-mañ ? Petra' chomo aneze ? Darn a responto : petra chomo eus ar brezhoneg a-benn ur c'hantved ahann ? Martese e vo Imbourc'herion eus an oll vrezhhonegerion a chomo... Ya, med ur bagadig tud neuse... Yezh ewid yezh, kement a stourm ewid ar brezhoneg, ra vo « glan » ar brezhoneg-se, a glewer a-wechoù...

« Bezet pe vezet », evel ma skriv alies rener IMBOURC'H, ne vez ket ur c'hoari lenn ar gelaouenn-se penn-da-benn...

Deuet eo IMBOURC'H da vezañ ur gelaouenn relijiel. Broudet eo ar rener anezi gant ur Feiz katolik gredus meur-bed, muioc'h troet da « viroud » moarvad, eged da gennig danvez peurbadel ar Feiz katolik en ur yezh (e ster « langage » : penaos e lavarfe an Imbourc'herion ?) o tereoud ouzh ezommoù hag ouzh bed sewenadurel an dud a-vremañ. Bez' ez eo ahendall rener IMBOURC'H ur broadelour touet, ha n'eus ewitañ Breizh ebed nemed katolik. Anad eo ema IMBOURC'H e skeud « Feiz ha Breizh » an **Ao. Perrot**, daoust ma'z eo bet chañchet kalz, en ur ober daou-ugent vloaz, ar « Feiz » (salokrass !), hag iwe Breizh...

Mont a ra ar maout memestra, e-keñver brezhoneg bras, gant **Jil Ewan**, ur brezhoneger a-vihanig ganet e kornbro **Gwengamp**, hag aet d'an daoulamm war melchon ruz ar bre-

Komanant da gelaouenn
c'halleg an UDB

Le Peuple Breton (service abonnements *)

BP 304 - 29273 BREŠT-CEDEX

Hanw hag hanw-badez

Chomlec'h

Boutin : 50 L (1)
Skoaz : 70 L (1)
Estrenvro : 60 L (1)

(1) Diverkit ar gerioù na servijont ket

Amañ an arc'hant
dre chekenn-bost (1)
dre vandat-lizher (1)
dre chekenn-vank (1)
CCP RENNES 2365-76

AL LIAMM

ar gelaouenn nemeti o roiñ, 6 gwech ar bloaz
barzhonegoù, kontadennoù, pennadoù a beb
sort ha keleier 80 pajenn e peb niverenn
Rener : Ronan Huon

Komanant : 80 L - Studieren : 60 L
Teñzorier : Yann-Bêr d'Haese,
Pont-Keryau, 29190 PLEYBEN
C.C.P. d'Haese - 4914-83 B Paris

zhoneg arnevez. Ma fell da lennerien zo eus ar gelaouenn POBL VREIZH (skrivet en ur yezh trefoet, evel ma oar peb unan) ober araokadennoù splann en imbourc'h, ra lennint, da skwer, en niv. 147 eus IMBOURC'H, ar pennad pp. 141-155 : **Ster hengounel an tresolwedadur** (le sens traditionnel de la transsubstantiation). Amañ emaoomp pell diouzh kraou ar saout, diouzh ar gadorkofes ha diouzh ar c'hatekisoù kozh, m'henn assur deoc'h. Klewit : **Gouezvoud ar C'hrist n'eus ket anezhañ unan leterc'hadek, hogen unan gwirion, gwerch'el ha solwezel.** A-drugarez d'ar roll-gerioù, e c'heller troiñ (e galleg !) : « la présence du Christ n'en est pas une métaphorique, mais elle est vraie, réelle et substantielle ».

Mad memestra. Eveljust, ar c'hatekisoù kozh ne 'z aent ket kehid-se. Savet e oant bet ewid bugale na ouient nemed o zamm yezh paour, ar brezhoneg. N'int ket stank kêr ar re o deus bet desket o c'hatekisoù e brezhoneg, hag al lodenn vrassañ anezo zo bet beuzet e mor ar galleg — o bugale da vihanhañ zo gwraet. Red e vese da yezh ar c'hatekisoù-se bezañ eeün, da lavared eo, alies, gallekaet. Rag gallekaet eo bet yezh an llis gant an **Tad Maner**, ur Breizhad eus eskopti Roazon. Roomp un tañva da lennerien POBL VREIZH, goude yezh IMBOURC'H, eus yezh **Kateliz eskopti Kemper ha Leon** (1888, p. 57) :

G. Petra eo sakramant ann Aoter ?

R. Eur sakramant eo hag a zo ennhan e guirionez korf, goad, ene ha divinite hor Zalver Jezuz-Krist dindan spesou ar bara hag ar guin.

Mad eo bet, moarvad, ewid hon tud kozh... Martese ema ar brezhoneg dazont e dalc'h an Imbourc'herion. Gwelet e vo. « Qui vivra verra ».

F. Morvannou

Imbourc'h, 7 bd A. Burloud 35000 Roazon.

Roazon
krampouezh
mat...

"t'i Loïk"

32, rue de la Visitation
Tél. 79.00.83

UR BLOAWEZH ALL KOLLET ADARRE !

A skriv **Armand Keravel** en e bennad an 29 a Vezheven « Amañ Emgleo Breiz », savet gantañ warlerc'h an disklêriadurioù bet gwraet gant **A. Savary** d'an 18 a Vezheven diwarbenn kelennadurezh ar « yezhoù-rannvro ». Sevel a ra **Keravel** a-du gant ar « c'hlemmoù stard », savet int-i iwe da heul disklêriadurioù null (pedost) ar ministr newez. « Nebeud tre a newezintioù e-toues ar reolennoù-se, a skriv **Keravel**, ma c'heller lavared ez eus newezintioù e gwirionez, ha mont a ra lod anezo war-gil e-keñver ar pezh a oa kentoc'h, ewid poentoù zo ».

Meuleudi d'ar stourmer kozh **Armand Keravel**, hag eñv esel eus ar PS, ha kusulier ti-kêr e **Brest**, o vezañ m'eo gouest da lakaad e garantez ewid Breizh hag ar brezhoneg, hag e youl d'o gweled **doujet**, araog e genvreuriadur e-barzh ar PS gall. Gouzoud a ra an oll bremañ, moarvad, pegen dister eo « lesenn » **Savary** : chañchamant ebed. Paotred an tu dehoù o defe gallet ober ken nebeud, ken fall, ken null. « Koustañ a ra deomp, a skriv **Keravel**, rankoud disklêriañ hon dipit »... Mad kâer.

Meur a dra zo da lavared koulskoude warlerc'h pennad **Keravel**. Daou da vihanhañ :

— n'eus meneg ebed gantañ eus **Diwan**, nag eus nac'hadenn **Savary** war e zivoud. D'ober petra lakaad banniel Breizh da nijal, ma oar chom mud diwarbenn ar genn-se m'eo **Diwan** e-barzh ar sistem gall ?

— d'ober petra mont e-barzh e PS, ewid henn lakaad, sañset, da vezañ breizhekoc'h, ma tiskouez ken splann renerien Baris ar PS e raont ar brassañ fae war Vreizh, war ar brezhoneg, war ar Vretoned ? Un emsaver breizhad o vont e-barzh ar PS a c'hell bezañ ur gounid ewid ar PS — martese —, med ewid Breizh ez eo ur c'holl. Hualet e vez, chadennet, kasset war raog warboues ur gordenn.

Er C'hameroun, bras ha bihan, o tastum an eost.

Kement a zo bet gounezet ewid ar brezhoneg e-barzh ar skolioù beteghenn (hag iwe er radio-tele) zo deuet diwar labour kuzh hag aketus **Armand Keravel** : se n'eo nemed ar wirionez. Med dont a ra ar mare ma weler splann n'eo ket trawalc'h chom fur ha «labourad e-barzh ar frammoù ». N'eo ket gant pennadoù **Keravel** « Amañ Emgleo Breiz », e tizho Breizh hec'h emrenezh.

F. Morvannou

**MINI
BANQUE 24**

**LE NOUVEAU
LIBRE-SERVICE BANCAIRE**

 Crédit Mutuel de Bretagne

An newez-hañv en hor bro-ni, na pezh ur vrawite,
Pand eo ar lannoù alaouret ged bokedoù melen.

Du-hont er flagennoù didrous pa vez kàer an amzer,
E vez klewet ur vouezh ken douss, ur vouezh douss ha téner.

Lâret din-me, eostig kaner, pa ganit er c'hoedoù,
Ho kalon-c'hwi 'vez bepred gae, n'ho peus ket c'hwi dâeroù ?

Ni oll, bugale Breizh-Isel, hor c'halon zo gwasket,
'Weled bemdez a beb tu dimp ar maesioù gwallgasset.

Tuchant ne vo ket mui gwelet ar bleuñv 'barzh ar banal,
Nag ar poussinedoù er c'hoed 'beb tu dimp é nijal.

Na taolet e vez rac'h ar gwez, distrujet an neizhioù ;
Tuchant ne vo ket mui klewet o c'hanoù er c'hoedoù.

Diskaret e vez ar c'hleuzioù ewid brassaad an douar ;
D'an hañv ni ne gavimp ket mui, o nann, na bodoù klouar.

Na penaos tristet un amzer a welomp-ni er bed,
Pa glasker er broiù arall dispris ar Vretoned.

Ha ni tud a gostez ar mor, ha re 'ziâr ar maes,
Ne raimp ket ni james hor bro d'an dud a ziavaes.

Anavet eo a-c'houde gwerso ar strol-
lad DIR HA TAN. E Lokrist-Henbont
ema bet savet, hag an hanw en deus
kemeret (dir ha tan) a zegass soñj
dimp ag an amzer m'ema bet serret
govelioù Lokrist, en ur fesson mezhus.
Setu amañ ur ganenn tennet ag o eil
disk. Red eo meuliñ ar strollad DIR
HA TAN hag en deus gwaet ur
bochad, n'eo ket hebkén ewid
emskiantekaad ar Wenedourion douzh
pinwidigezh o sonerezh, med douzh o
lakaad da voud toemm-ouzh-tomm
douzh Breizh.

BEP DAOU VIZ E TEU INGAL « BREMAN » ER
MAEZ. BEP 2 VIZ E VEZ KAVET 'BARZH
KELEIER E BREZHONEG AES HA BEV DIWAR-
BENN BUHEZ HA STOURMOU POBL VREIZH.

BEP 2 VIZ N'EO KET TRAWALC'H. UR WIR
GAZETENN A RANKOMP KAOUT BEP MIZ,
BEP PEMZЕКTEZ, BEMDEZ.

Met evit-se eo ret kaout muioc'h a voneiz
vihan o tont ingal : KOUAMANANTOÙ.

Setu ar pezh 'zo dav kaout evit mont pelloc'h
BREMAN.

BREMAN - 8, straed Hoche - 35000 ROAZHON
Koumanant : 30 L - Skoazell : 50 lur

LIZHER HARLU

Aet eo brud sant Neven, ar sant ha n'eo ket ar barres, pell diouzh Bro-Leon, eme Fañch e niverenn 137 « Pobl Vreizh ». Feiz, ne ouvezan ket e c'hellfe lavared gwell. Er barres e ran-me skol enni er bloaz-mañ, Ste Mère Eglise he hanw, ez eus ur feunteun santel dediet dezañ, « Feunteun sant Neven » en-deeün. Pell awalc'h eo aet ar sant gant e sec'hed.

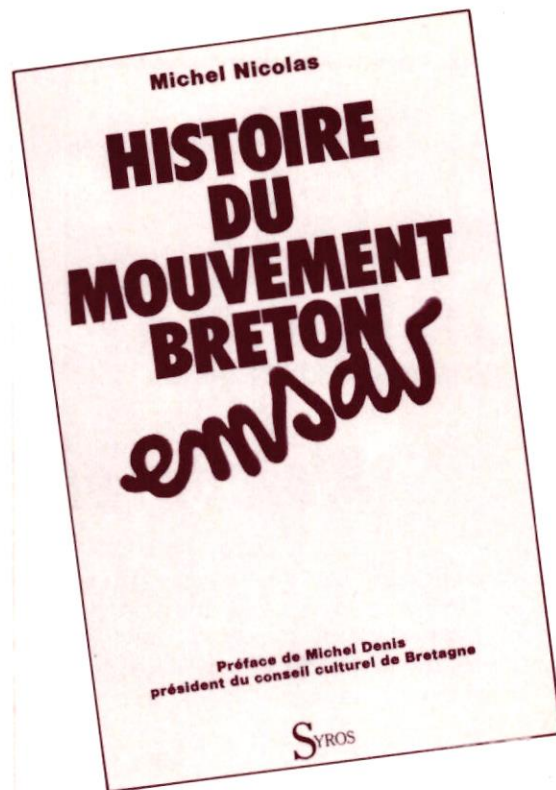
Kelenn saosneg eo a ran. Med kaoseal eus traoù all iwe, rag buan awalc'h ez a skuizh ar skolidi gant ar yezh-se. Ned a kén war fallaad abaoe ma 'm eus displeget dezo petra eo an esperanto, ha penaos ez a en-dro. Ur yezh lojik, un tamm mat muioc'h eged ar galleg. Abaoe o deus droug ouzh ar saosneg, ha nebeutoc'h a galon da zeskiñ anezañ. Me ne ran van ebed : un diavaesour o kelenn ur yezh estren dezo, setu petra on.

Abaoe ur pennadig e labouran iwe war rannyezh c'halleg Normandi. Lod kàer eus va skolidi a gaose anezi, heb dezo da c'houzoud, alies. Ewito n'eo nemed ur c'hozh « patoué ». Setu, evel-just, pa vezont aet skuizh gant ar saosneg, e kaosean outo diwarbenn yezh a-gozh o bro. Ar gelennerien all, Bretoned, Oksitanis, ha Normanted, ne raont ket foutre kàer gant yezh ar vro. Ur gelenneres war ar galleg, Bretones a Vontroules, tomm awalc'h ouzh hon yezh, pe da vihannañ a-du gant kelenn ar brezhoneg er skolioù, zo krenn a-eneb memes. Pa'm eus lavaret dezi edo oc'h ar memes tra gant ar pezh a oa bet gwraet ouzhomp e Breizh, n'he deus ket komprenet.

Tommet e vez an ti e-lec'h m'emaon o lojañ gant keuneud hag un tammig glaou. Chom a ra keuneud er vro, d'an neb a gar o dastum. Ur vro gàer eo ataw, e-gis n'eo bet meur a lec'h e Breizh, hag evel n'eo ket kén. Pilad gwez a raont, ha ne raont van ebed ewid gweled re all o tont en o flass. Un doare trist din d'en em santoud er gêr iwe : trous heskenneresed o fraoñval.

Bemdez e vez desket traoù. Edo va gwreg o pellgomz, pa 'z eus deuet lamponidi o deus troc'het ar gaos dezi, hag he lamaet er maes eus al lochig. C'hoant pellgomz o doa. Ar gentel am eus desket eo homañ : pegen aes eo d'un den kaoud c'hoant lazhañ e nessañ. Pe martese ema eno an dalc'h : nebeutaet eo an dud a c'hellomp ober « an nessañ » anezo.

Bro-Leon ataw, med en diavaes, va daou ameseg tostañ. Unan anezo, ur julod a-gozh, o sevel keseg heb ober tamm labour all ebed wardro e diegezh : e wreg eo a ra wardro ar saout, e vewel wardro al labourioù all. Hag eñv war gein e geseg o pourmen. An ameseg all

E-barzh al levr-mañ, en deus klasket **Michel Nicolas** displegañ istor an Emsav abaoe ur c'hantved. Ganet e 1947 e Landreger, ez eo **M. Nicolas** doktor a Stad war ar skiañchoù politikel, hag ema o kelenn e Skol-Veur Breizh-Uhel. Epad un deg vloaz bennag en deus klasket ha furchet...

Ul levr a-boues bras eo hemañ, ewid kompren « penaos ren ar stourm ewid bezañ dishualet », hag ewid gouzoud « pessort emrenerezh goulenn ewid pobl ar Vretoned ». Petra eo ar Stad C'hall a-benn ar fin : ur sistem prest da vougañ en e greis, ha diwadet en e rannoù pellañ. Ur sistem, en e benn tud hag a oar prometiñ an digreisennañ, ar rannvroelañ, heb ma teufe kalz a dra war wel avad. Klav eo ar Stad, brein, ha diwar ar c'hleñved-se e vez klasket mougañ mouezh ar minorelezhioù brondel.

Istor an Emsav n'eo ket unan kàer hag enorus penn-da-benn. Koulskoude, hag eñv disteralies, ha bremañ c'hoazh, an Emsav eo en deus lavaret nann ! d'ar c'henstagadur, an Emsav eo en deus stourmet ewid difenn kultur Breizh, an Emsav eo en deus talet douzh ar sistem gall a oa o klask nac'h, flastrañ, dispris, gant e frammoù, gant e spered, personelezh Vreizh.

Meur a skoun zo hag a zo bet e-barzh an Emsav. Dont a raont war wel, kammet e vezont, kreskiñ a raont, hag a-wechoù mont d'an traoñ diwar enebiezhioù-diabarzh ha-diavaes a beb sort.

Klasket en deus **M. Nicolas** diskrivañ istor an Emsav, adaleg an URB a-wechall, betek an FLB hag an UDB hiziw en deiz. Kammed-ha-kammed, e welomp an traoù o vont war raog, war gil, war raog adarre. Studiet eo bet gant **M. Nicolas**, en un doare hirig awalc'h, istor an Emsav abaoe 1945.

Ul levr a-boues, zokén ma n'eo diss. Ul levr da lenn, zokén gant ar re a ya da gofrousañ epad an hañv.

zo un ameseges : ur vaoues kozh bet matezh gant ar julod n'oun dare pegehid. Pa vez ar vatezh o labourad e maner an dud-se, e vez roet dezi soavon hag ur sailhad dour. Ar produioù modern a vez miret e kenkas m'he dije ar wreg ezomm anezo... Touristañ hanter kant vloaz war va c'his emañ oc'h ober er vro-mañ, ha n'eo ket hebkén

pewar c'hant kilometr diouzh Breizh-Isel.

Ha beb sul e vez selaouet Fañch Liw an amzer. Padal, pa vezañ e-diabarzh ar vro, ne ran morse, pedost. Un tammig evel mont d'an oferenn pa oan bihan.

Mikael Madeg

Paperenn ewid goulenn mont e-barzh

UDB

Hanw hag hanw-badez

Chomlec'h

Goulenn a ran mont e-barzh Unvaniezh Demokratel Breizh

D'an (d'ar)

19

Sin :

Da gass en-dro
(troc'het pe adskrivet) da

UDB B.P. 304 - 29273 BREST-CEDEX

POBL VREIZH

PENNAD-STUR

Mojenn an tour Eiffel

« **S**klêrijenn » eo an hanw lugernus bet roet da Baris gant tud so. Ho moarvad ez eo an tour Eiffel an tour-tan ma vez sklêrijennet gantañ, n'eo ket hebkén ar Frañs, med ar bed a-bezh. Heb ar sklêrijenn-se e vefemp ni Bretoned e-barzh an deñwalijenn...

Chañchet eo bet ar skipailh gall ; unan all zo bet kavet, med daoust ma 'z eo eus an tu kleiz, ez eo ken gall ha biskoazh : an triliw da gentañ. An triliw da gentañ ewid an tu dehoù iwe : e-se e kerzh dorn-ha-dorn an tu kleiz gall hag an tu dehoù gall.

Koulskoude e ro an UDB he skoazell, beteg ur serten poent, d'an tu kleiz-se, n'eo ket peogwir ez eo gall, med peogwir ema eus an tu kleiz. Med, eveljust, bez' e c'hellfe reus en em gavoud etre an tu kleiz gall hag an tu kleiz breizheg.

Trenket eo ar soubenn dija etre Breizh hag ar Stad. Rag dale zo gant ar promessaou, ha doganet eo bet al labourerien. Ma oa red « diskontañ » al lur gall e Mezheven, ne oa ket red, war zigarez an diskontadur-se, gwaskañ muioc'h, pe gement, war ar rummadoù gwasket trawalc'h dija gant ar gouarnamant kent. Klemmoù zo bet pa'z eus bet lakaet harz war ar goprou. Klemmoù zo savet, e Breizh dreistoll, da lavared eo a Breizh hebkén, dre ma 'z eo bet lakaet da dalvezoud en-dro an « olladoù-kempoues » (montants compensatoires), ewid, a-eneb kentoc'h, al labour-douar. Rag diwargoust al labour-douar dreistoll eo bet kempennet politikerezh newez ar Stad : red eo gouzoud e koust bremañ 300 lur gall kerroc'h d'an Itali, 900 lur gall kerroc'h d'an Alamagn un tarw yaouank bet maget gant ur peisant eus Breizh. Diaessoc'h-diaessañ e vo da hemañ, diwar vremañ, kavoud sav d'e chatal en diavaes eus ar C'hwec'hkogn.

Moarvad, daoust ma chom da dermal, ema ar Stad PS o klask ober e jeu d'al labour-douar. E Breizh-Veur, e-toues an dud « oberiant », n'eus ken 'med 3% a gement a vefe labourerien-douar. Er Frañs, ez eus « c'hoazh » 7%. Med e Breizh emaint tost da 14%. Kompren a raer e termje ar Stad PS : mouezhioù PS labourerien-douar Vreizh a gont iwe. Ouzhpenn-se, un hanter eus moc'h ar Frañs a vez maget e Breizh, daoust ma n'eus nemed 30% anezo a gement a vez « treusfurmet » en hor bro-ni. Mar kred an Stad PS roiñ taol ar marw d'al labour-douar e Breizh, petra' chomo ganeomp, dreistoll en ur c'hornad evel Kreis-Breizh. Mud eo chomet kannaded Vreizh ar PS: an triliw da gentañ. Eus kostez sindikadoù ar beisanted, ma n'int bet tre ker mud, ez eo bet goloet o mouezh gant Méhaignerie, ministr al labour-douar e-barzh ar gouarnamant kozh. Arabad eta « lakaad diaes ar gouarnamant » ? Med eno ema an dalc'h : pa vez kontrol interestoù ar Vre-

toned da re al lodenn vrassañ eus ar Frañsisien, daoust hag e tleomp-ni dalc'hmad astenn hor gouzoug d'ar c'hrouer ?

N'eo ket braw moarvad bezañ PS ha Breizhad : ur c'hannad PS, un emsaver PS a vez pennasket, ha lakaet da vezañ Gall, na boud e vefe a-eneb dezañ. « Interestoù-diazez ar Frañs » a dremen, a vez lakaet da dremen, araog re e vro. Ouzhpenn kement-se, darn eus kannaded PS Breizh n'eo ket gwall greñv o c'harantez-bro, hag unan bennag anezo n'eo ket eus Breizh zokén. Gant 17 pe 18 kannad PS, daou ministr (heni ar mor hag heni an energiezh), ez eo stankig awalc'h dileuridigezh ar vro er Gampr hag er gouarnamant. Siwazh ! En ur ober ur bloaz, n'eus bet gwraet netra ganto ewid Breizh evel Breizh « Arabad lakaad diaes ar gouarnamant ».

Sed e c'hell Breizh gortos, evel er gouarnamant kent. Sevel a ra bec'h dalc'hmad etre « interestoù » an douristed e Breizh hag interestoù labourerien pe micherourien Vreizh, hag ez eus bet kavet, pell zo dija, ur c'halwadenn, meur a c'halwadenn heb o far ewid Breizh : an douriste-lezh, an tachennoù-arme. Lakaet e vez Breizh da vatezh gant ar Frañs. Doñvaet e vez ar sperejoù iwe : penaos e c'hellfe ar Vretoned kaoud lorc'h gant o bro hag o hanw a Vretoned, pa welont e teu peb tra digant ar Stad ha netra hepti ?

Ne c'hellomp ket lavared ez eo bras hon dipit, rag gouzoud a raemp dija, daoust ma kredemp ha ma talc'homp da grediñ e-barzh vertuzioù an tu kleiz, pegen broadelour Gall eo ar PS, evel an oll strolladoù diasezet e skeud an tour Eiffel. Ne oa ket stank paotred ar PS e manifestadeg **Diwan** e Kemper, d'an 19 a Vezheven : bez' e oa zokén « des absences remarquées ». Ar re ne oant ket deuet a oa, hag a zo, moarvad, a-du gant **Savary**, pa ne fell ket da hemañ lakaad **Diwan** e-barzh ar servij publik, pa ne fell ket da hemañ krouiñ CAPES brezhoneg ebed. Derc'hel da gomz gant paotred Paris ? Med, ewid komz ez eo red bezañ daou. Penaos komz gant tud hag a zalc'h d'ober skouarn vouzar... N'eus netra chañchet : delc'her da soñjal ewidomp hag en hor plass a vez gwraet. Aet eo kannaded PS Breizh da vewel gant ar gouarnamant : n'emaint ket o telc'her o flass a zileuridi ar Vretoned.

N'eo ket re vras hon dipit, daoust ma'z eo bet bras hon esperañs. An tu kleiz, ya, med ewid Breizh hag ar Vretoned iwe, ha n'eo ket diwar o c'houst. N'omp ket nec'het gant « interestoù-diazez ar Frañs », pa welomp hon re-ni bresset abaoe kehidall.

U.D.B.